

İNGİLİZ KONSOLOSLUK BELGELERİNDE SINOP (1841-1842)

*K. Tuncer ÇAĞLAYAN**

ÖZ

19 Yüzyılda sanayileşme inkılabı sonucunda ortaya çıkan buharın gücünün gemilere uygulanması ile dünyanın kaderini etkileyen ticari, sosyal ve siyasi hareketlilik geniş Osmanlı coğrafyasını da etkilemiştir. 1838 tarihli Osmanlı-İngiliz Ticari Sözleşmesinin getirdiği imtiyazların bir sonucu olarak Osmanlı idaresindeki önemli şehirlerde İngiliz konsoloslukları açılmıştır. Konsolosluklar kendi vatandaşları ve hükümetleri için faydalı olacaklarına inandıkları görev alanlarındaki yer ve halka ait ticari, sosyal ve siyasi değeri olan bütün bilgileri başkentlerine aktarmıştır. Osmanlı kaynaklarında pek rastlayamayacağımız bu bilgiler yerel tarih çalışmalarında çok önemli ışık tutmaktadır. Sinop, Samsun, Amasya ve Ordu, Samsun'daki İngiliz konsolosluk temsilcisinin sorumluluk alanında olduğu için Orta Karadeniz Bölgesinin idari, siyasi, ekonomik ve sosyal yapısı hakkında zengin bilgiler içermesi adına konsolosluğun belgeleri paha biçilmezdir. Buharlı gemilerin bölgeye gelmesi ile tarihi ve ticari ağırlığını Samsun'a kaptıracak olan Sinop'taki gelişmeler, bu değişimin etkilerini göstermektedir. Bu çerçevede, Sinop'un klasik Osmanlı idaresinden Tanzimat idare tarzına geçiş döneminde yaşadığı tecrübeye ışık tutacak olan bu makale mahalli idarecilerin tutum ve davranışlarını görmemize yardımcı olacaktır.

Anahtar Sözcükler: İngiliz Konsolosluğu, Sinop, Orta Karadeniz, Ticaret Sözleşmesi, Tanzimat

SINOP IN THE BRITISH EMBASSY DOCUMENTS (1841-1842)

ABSTRACT

19th century industrialization affected the commercial course of the world revolution through the implementation of the power steam

* *Prof. Dr.*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, SAMSUN. ktuncerc@omu.edu.tr

technology as well as affecting social and political mobility across the large regions of the Ottoman geography.

As a result of the concession brought about by the 1838 Ottoman-British Trade Agreement, British consulates were opened in the major Ottoman cities. All the relevant information concerning trade, social and political life, thought to be significant for the citizens and government, was transferred to their capital city by these consulates. This kind of correspondence and transferred information, hardly available in the Ottoman historical accounts and documents, can shed salient light on contemporary researchers dealing with local history. British consular representative in Samsun, which was in charge of the provinces of Sinop, Samsun, Amasya and Ordu, attained considerable and invaluable information about the central Black Sea Region and its administrative, political and social structure. Upon the introduction of new steamboat marine routes in the region, Sinop's geostrategic importance would be taken over by Samsun and would pave way for the new changes. This article, considering the above issues, will deal with the changes during the transitional period from the Ottoman classical era to the Reformation period, and local administrative policies and attitudes.

Keywords: British Consulate, Sinop, the Middle Black Sea Trade Agreement, Reforms

Sinop sahip olduğu doğal limanı ve Karadeniz'in güneyinde merkezi bir yerde bulunması sebebiyle Karadeniz çevresinde kurulan devletlerin ilgisini üzerine çekmiştir. Bu ilginin bir boyutu ticaretle alakalı olmuş, diğer boyutu ise askeri ya da güvenlik yönüyle olmuştur. Sinop limanı, yelkenli oldukları dönemde hem ticari hem de askeri gemilerin sığınmaları ve ihtiyaçlarını gidermeleri açısından olduğu kadar, Anadolu'nun iç bölgelerinden ticari emtianın ihracı ve ithali için ideal bir giriş-çıkış yeri olmuştur. Anadolu'yu Karadeniz'in kuzeyine bağlayan limanı olmasının yanı sıra Sinop'un Osmanlı devrindeki özelliği her türlü gemi yapımına elverişli bir tersaneye sahip olmasıdır.¹

Yelkenli gemilerden buharlı gemilere geçişin başladığı bir dönemde Samsun'da açılan Birleşik Krallık Konsolos Vekilliğinin Sinop'a ayrı bir önem atfettiğini, Sinop'taki mahalli yöneticilerle yakından ilgilendiğini anlı-

¹ Sinop'un genel özellikleri ve tarihi hakkında geniş bilgi için bakınız M. Ali Ünal, *Osmanlı Devrinde Sinop*, Fakülte Kitapevi, Isparta 2008; İbrahim Güler, *XVIII. Yüzyılın İlk yarısında Sinop-İdari Taksimat ve Ekonomik Tarihi, Basılmamış Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1986.

yoruz. 1841 yazında Sinop'ta ciddi asayiş olaylarının çıktığı haberleri alması üzerine şehre giden Samsun'daki Konsolos Yardımcısı R. W. Stevens dikkat çekici bilgiler vermektedir. İki yıldan fazladır Sinop'u yöneten Muhassıl Mustafa Refik Bey azledilmiş ve daha önce Sinop'ta muhassıllık² yapmış Öküzöğlü³ Hüseyin Bey atanmış ancak sürgünde tutulduğu İstanbul'dan Sinop'a henüz varamamıştır. Stevens onun zorunlu ikamete tabii tutulmasını ise şöyle açıklamaktadır: İlk muhassıllığı döneminde Hüseyin Bey çok sert bir yönetim anlayışı uyguladığından halk nezdinde son derece düşük bir popülariteye sahip olmuş ve hakkındaki şikâyetler yüzünden İstanbul'a çağrılarak ikamete mecbur edilmiştir. Tekrar atandığı duyulur duyulmaz Sinop'un ileri gelenleri Bab-ı Aliye atama kararının iptal edilmesini arzulayan bir dilekçe hazırlamışlar ve bir tüccarla Avusturya buharlı gemisine bindirip İstanbul'a göndermek istemişler. Ancak az sayıdaki Hüseyin Bey taraftarı dilekçenin İstanbul'a ulaşmasını engellemek için bir plân yapmış, buna göre buharlı hareket edince bir tekne gemiye yanaşacak ve Kaymakam Mustafa Refik Bey'in dilekçeyi İstanbul'a götüren tüccara söyleyeceği bir sözü olduğunu bildirecek ve adamı gemiden alacaklardı. Tüccarın oylanması ile gemi limandan ayrılacak, böylece Hüseyin Bey'in Sinop'a gelmesi için yeterli olacak gecikme sağlanacaktı. Muhassıl Mustafa Refik Bey durumdan haberdar olunca bu tezgâhı kimin kurduğunun peşine düşecek, ancak teknedeki denizciler, buharlı geminin kaptanının gemiden birisinin sahile çıkmak istediğini söyleyecektir. Dolayısı ile bir entrikanın düzenlendiği aşikârdır.⁴

Şüpheler Avusturya buharlısının Sinop temsilcisi Hüseyin Bey'in akrabası olan İbrahim Bey üzerine toplanır. Stevens'a göre de esas suçlu odur. Entrikanın açığa çıkacağını anlayınca İbrahim Bey kendisi ile birlikte 30 adamını silahlendirerek güvenlik güçlerine karşı koymaya hazırlanır. Bu arada Rus Konsolosu Biaggi Michielle aracılığı ile Avusturya gemisinin kaptanına bir mesaj göndererek "eğer kaptan olayda bütün sorumluluğu üstlenirse tüccarın tutuklanmasından doğan bütün mali zararı tazmin edeceğini" iletir. Rus Konsolosun da onayladığı bu teklif İbrahim Bey'i büyük bir beladan kurtarmış olacaktır. Başlangıçta tüccar gemide bagaj içinde iki yüz bin kuruş nakdinin

² Kastamonu Sancağına bağlı bir kaza iken Tanzimat sonrasında Sinop'un müstakil bir liva haline getirildiği anlaşılıyor. Aslında mutasaarif olarak isimlendirilmesi gerekirken İngiliz Belgelerinde muhassıl ünvanının yazıldığı görülmüştür. Muhassıl Osmanlı sancak ve kazalarında vergi düzenlemeleri ile yetkili ve sorumlu kişi olmakla beraber bazı yerlerde idarî sorumlulukları da üstlenen mülkî amir olarak görülür.

³ Öküzöğülleri sülalesi aslen Kırımlı olup 1800'lerin başında Sinop'a geldikleri, ailenin esas bilinen lakapları Kavizedelerdir. Sinop'a geldikten sonra zamanla idari ve ticari açıdan bir güçlü bir aile oldukları anlaşılmaktadır. Bugün Samsun-Sinop yolu üzerinde Öküzöğlü Konağı metruk vaziyette de olsa ayakta kalmaya direnmektedir.

⁴ PRO: FO 336/1/E 1831, British Consulate, Samsun, 1837-1842, 25.07.1841, No: 6, Samsun, Konsolos Yardımcısı R. W. Stevens'tan İstanbul'da Büyükelçi Stratford Canning'e.

kaldığını iddia eder. Fakat bunu, kaptanın tezgâhı yapanların ismini vermeye zorlamak için yaptığı anlaşılır. Nitekim kaptan da bu talep karşısında söz konusu kişilerin adını verir. Bir hafta sonra aynı tüccar Sinop'tan ayrılır ve tüccarın girişimi amacına ulaşır: Refik Bey'den sonra muhassıllığa Hüseyin Bey'in dışında birisi atanacağı öğrenilir. Dolayısı ile Öküzöğlü Hüseyin Bey, atanmayacağı düşüncesi ile Sinop'a gelmez.

Bununla birlikte bir müddet sonra Sinop Muhassıllığına Öküzöğlü Hüseyin Bey atanır. Bir kez daha atanmasının hukuki olmadığı gibi Sinop'a faydadan çok zarar vereceğini belirten Stevens'a göre Hüseyin Bey'in bir önceki dönemde yaptığı muhassallığı sırasında Sinop'un neredeyse tamamını zorla ele geçirdiğini belirtmektedir. Muhassıl uygulamasının yürürlükten kaldırıldığını ve Hüseyin Bey'in Gülhane Hatt-ı Hümayununu dikkate alma-dan bölgeyi eski geleneksel sisteme göre yönetmesi talimatı verildiğini Stevens rapor etmektedir. Bu haliyle Hüseyin Bey'in eski keyfilliğini devam ettirmesinin kaçınılmaz olduğuna dikkat çekilmiştir.

Tekrar atanmak için birkaç defa girişimde bulunup başarısız olan Hüseyin Bey bu sefer İzzet Mehmet Paşa'nın (Defterdar) himayesi ile atanmayı elde etmiştir. Fakat ödenen rüşvet ve hediyeler sebebi ile bunun kendisine yüklü bir maliyete sebep olduğu bildirilmektedir. Dört bin sterlin civarında bir rakama tekabül eden bu maliyet, aylık on bin kuruş ya da seksen yedi sterlinlik muhassıl maaşı için çok fazladır. Dolayısı ile korkulur ki maliyeti fazlası ile halktan çıkarmak için Hüseyin Bey eski zalimane vergilendirme yöntemini devreye sokacaktır. Dört yıl önce azledildiğinde Sinop, Kastamonu Paşasının idaresine verilmişti. Dolayısı ile Sinop Muhassılı Kastamonu Paşasına tabii hale getirilmişti. Ancak Hüseyin Bey'in tekrar atanması söz konusu olduğunda Sinop yeniden eski statüsüne yani Kastamonu'dan bağımsız hale getirildi. Bu durumda Sinop Muhassılı doğrudan İstanbul'da Bâb-ı Aliye tabii hale getirilmiş oldu. İstanbul'da kendisinin atanmasından nemalanan kadro iktidarda kaldığı sürece Hüseyin Bey'in yapacağı icraat ne kadar zalimane olursa olsun dikkate alınmayacağı aşikârdır.⁵

Mustafa Refik Bey'in azli Sinop genelinde üzüntüye sebep olmuştur. Onun adil yönetim anlayışı sancaktaki bütün kesimleri memnun etmiştir. Stevens daha önce Sinop'a yaptığı bir ziyarette tanıştığını belirttiği raporunda, Mustafa Refik Bey'i zeki bir insan olmanın yanı sıra Avrupalılara dost ve bir Türk'te nadir bulunan bazı özelliklere sahip olduğunu aktarmıştır. Eski Hariciye Nazırı Reşit Paşa'nın akrabası olan Refik Bey, Rus Konsolosun kendisine karşı olumsuz tavırlarından şikayetçi olmuştu. Rus Konsolos ofisinde Rus Bayrağı çekince Refik Bey'den 21 pare top atışı ile selamlama istemiş, geleneklerde olmaması gerekçesiyle Refik Bey kabul etmemişti. Bundan

⁵ Aynı Belge.

dolayı Rus temsilci Refik Bey'den rahatsız olmuş, açıkça kendisi aleyhine İstanbul'da bütün gücüyle kanaat oluşturacağını deklare etmişti. Abhazy'a'dan birkaç teknenin limana sığınmasını fırsat bilen Rus Konsolos, İstanbul'da büyükelçisini Refik Bey aleyhine doldurarak onu Rusya'nın muhaliflerine destek vermekle suçlamıştı. Hatta Refik Bey'in Abhazy'a'ya haber göndererek muhalifleri Sinop'a gelmeleri için teşvik ettiği iddiasını dillendirmişti. Aşağıdaki enteresan hadise Rus Konsolosun bakış açısını göstermesi açısından dikkat çekicidir: Kafkasya'dan bir gemi ile yeni Müslüman olmuş 9 kişi Rusya'dan kaçarak Sinop limanına giriş yapmıştır. Gemidekiler Türk vatandaşları olmaları gerekçesini ileri sürerek Rus Konsolosa teslim olmayı reddetmiştir. Konsolosluğun talebi üzerine Refik Bey gemiye silahlı müdahaleyi Müslüman olmaları gerekçesi ile kabul edemeyeceğini, Müslüman olmadıklarını gösteren bir delil olması halinde müdahalenin yapılabileceğini söylemiştir. Refik Bey, gemiyi İstanbul'a gönderebileceğini ve meselenin Bab-ı Ali ile Rus Büyükelçiliği arasında değerlendirilebileceğini teklif eder. Fakat bu teklifi kabul etmeyen Rus Konsolos, mahkemeye müracaat ederek Kadıya kendisine verilen fermanı arz ettikten sonra limana sığınan gemidekilerin Rusya'dan kaçan kanun kaçakları olduğunu, Muhassılın kendisine teslim etmediği bu kaçakların şahsında Rusya'ya teslim edilmesi gerektiğini, adli makamlardan bunu sağlamalarını beklediğini söyler. Kadının tahkikat neticesinde gemide bulunanların Türk olduğunun anlaşıldığını söylemesi üzerine Konsolos bunun önemli olmadığını, Rus tabiiyetinde olmalarının önemli olduğunu, bir zamanlar kendisinin de Müslüman Türk olduğunu ve Kelime-i Şehadet getirerek ispat edebileceğini (ki getirir), hatta hararetli bir hal alarak ifade edince Kadı ve mahkemedeki diğer zevat şaşkınlıkla kendisine gelmesini ikaz eder. Dolayısı ile Kadılıktan istediğini alamaz. Hadisenin büyümesi üzerine Trabzon Rus Konsolosu Sinop'ta inceleme yapma emrini alarak Sinop'a gelir. Gemideki kaçakların İstanbul'a gönderilmesi kararı alındıktan bir müddet sonra Refik Bey'in muhassıllıktan azil kararı da Bab-ı Ali'den gelir.⁶

Mustafa Refik Bey'in idaresi altında Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun Sinop'ta tam anlamı ile uygulanmakta olduğunu belirten Stevens, kendisini takdir etmektedir. Göreve başladığında yeni düzenin halk için faydalarını

⁶ İki yıl önce gerçekleştirdiği bir ziyarette Sinop sokakları Kafkas göçmenleri ile doluyken bu ziyaretinde sokaklarda bir düzineden daha az Kafkasyalı gördüğünü söyleyen Stevens gelenlerin ya geri döndüğünü ya da Rus temsilcinin gözünden uzak yerlere yerleştiğini belirtmiştir. Aynı zamanda Kafkasya'dan göçmen getiren gemilerin yine gözden uzak Sinop'un batı tarafına yanaştığını rapor etmiştir. Sinop'ta Rus Temsilcinin varlığından çekinildiği için Kafkasya'dan çok az sayıda gemi gelmektedir. Gelen gemilerin kaptanları tutuklanıp cezalandırılmak üzere İstanbul'a gönderilmektedir. Bununla birlikte içinde Hafız Paşa'nın kardeşi Hasan Bey ve ailesinin olduğu bir gemi Abhazy'a'dan beklenmekteydi. Hafız Paşa defalarca kardeşini gelmesi için davet etmesine rağmen kendi memleketi olan Abhazy'a'yı Rusya'ya karşı Osmanlı idaresinde tutmanın ufak da olsa bir ümidi olduğu müddetçe terk etmeyeceğini beyan etmiştir.

anlamalarını sağlamakta büyük sıkıntılar çektiğini, ama fermanın ruhuna sadık kalarak hareket etmenin yanı sıra halkı ikna çalışmaları ile başarı sağlamıştır. Bu çalışmaların sonucunda hem Türkler hem de Hıristiyanlar fermanın ülkeye büyük faydalar getireceğini düşünmeye başlamıştır. Bununla birlikte, Refik Bey'e göre bazı muhassıllar yeterince gayret göstermediği için ülkenin diğer bölgelerinde aynı olumlu sonucu görmek mümkün olmamaktadır.

Stevens raporunda, Sinop'un ticaret için çok fazla kaynağa sahip olmadığına işaret eder. Sinop çevresinde bol miktarda bulunan ormanlık alanların ürünü olan kıymetli kerestelerin özele satışı ve ülke dışına ihracı halen yasaktır. Ancak fermanla izin verilmiş tüccar İstanbul'da satmak şartıyla Sinop kerestelerini alabilmekteydi. Çevre vilayetlere giden yollar çok yetersiz olduğu için kervanlar Sinop'a çok sık uğramazdı. Sahip olduğu doğal limanı sebebi ile iç bölgelerin İstanbul'a çıkış noktası olduğu için Sinop önem kazanmıştır. Sinop kırsalında ciddi miktarda pirinç ekimi yapılır, ürünün yarısı üreticiye satması için bırakılırken diğer yarısı sabit fiyatla Hükümet tarafından satın alınırdı. Halk ağır vergilerle ezilmese veya ekonomik durumlarını düzeltmeye cesaretlendirilse keten tohumu üretimi ciddi bir orana ulaşabileceği rapor edilmiştir. 1840 da küçük bir deneme yapılmış ve pazara 150 kile keten tohumu satışa getirilmiştir. Takip eden yıl ise oran 1.200 kileye çıkmıştır. Keten tohumunun hayatında gördüğü en kaliteli ürün olduğu notunu da eklemiştir.⁷

Aslen Sinop'un yerlilerinden olan Öküzöğlü Hüseyin Bey'in Muhassıl olarak Sinop'a atanması sürecindeki bazı dedikodular üzerine Sinop'a giderek yerinde inceleme yapma ihtiyacı duyan Stevens, 15-20 Şubat 1842 tarihinde Sinop'ta kalarak incelemeler yapar. Stevens'a göre, daha önceki idaresi döneminde Sinop'u adeta çürüten Hüseyin Bey'in atanması Sinoplularca hiç hoş karşılanmamıştır. Akrabaları dışında hiç kimsenin olumlu bulmamasının temel sebebi önceki idaresi zamanında uyguladığı acımasız yönetim anlayışıdır. Halkın bu memnuniyetsizliğine rağmen Hüseyin Bey Sinop'a geldiğinde onun şerrinden korktukları için halk tarafından iyi karşılanır. İskeleden konağa kadar halk kendisini taşır.⁸

Görevine başladıktan sonra Öküzöğlü Hüseyin Bey'i ziyaret eden Stevens onu tam bir hayal kırıklığı olarak tanımlar. Genelde Sinop yerlisi Türkler zeki insanlar olmakla birlikte Hüseyin Bey'i ortalamanın çok gerisinde bir zekâ sahibi olarak görür. Alkolik bir tablo çizen Hüseyin Bey'in, Stevens'a giydiği elbisenin nerede yapıldığı, kaç lira olduğu gibi çocukça sorular sorduğunu belirtir. Hüseyin Bey, Konsolos Vekilinin Sinop ile ilgili bütün önemli önemsiz sorulara ya anlamsız cevaplar vermiş ya da maiyetindeki memurlara

⁷ PRO: FO 336/1/E 1831, British Consulate, Samsun, 1837-1842, 22.2.1842, R. W. Stevens'tan İstanbul'da Büyükelçi Stratford'a.

⁸ PRO: FO 336/1/E 1831, British Consulate, Samsun, 1837-1842, 22.2.1842, R. W. Stevens'tan İstanbul'da Büyükelçi Stratford'a.

sormuştur. Bu görüşmenin sonunda kendisi hakkındaki kanaati pekişmiştir: Hüseyin Bey kesinlikle yeni idari sisteme ayak uyduramayacak hatta ayak direyecek yetersiz birisidir. Görüşme sırasında Hüseyin Bey'e Stevens Sinop'ta Hatt-ı Şerifin iptal edildiği söylentisini sorduğunda Hüseyin Bey tam olarak öyle olmadığını ancak yeni düzenin faydadan çok zarar getireceği düşünüldüğü için zaten Hatt-ı Şerifin bir müddet sonra yürürlükten kaldırılacağını düşündüğü için uygulamaya sokmayı yavaşlattığı cevabını vermiştir. Hüseyin Bey'in akrabalarından birisi de İstanbul'da yeni bir Hatt-ı Şerifin Gülhane Fermanı'nın yürürlükten kaldırılması için hazırlandığını eklemiştir. Hüseyin Bey de Stevens'a İstanbul'da yürürlüğe sokulan ve eskiden uygulanan askerî olmayanları vergilendiren eski Türk uygulamasını içeren fermanın haberi olup olmadığını sorar. Fakat sorarken yüzündeki memnuniyet ifadesi Stevens'ın dikkatini çekmiştir.⁹

Vergileri ödemekte bir müddettir zorlanan veya isteksiz olan Sinop halkını vergilerini ödemede ikna etmek için Konya'dan atlı birliklerin Sinop'a sevke edildiği ve Kastamonu'ya ulaştıkları haberi alınmıştır. Bu arada Sinop tersanesi ile ilgili olarak herhangi bir savaş gemisinin inşa edilmediğini ancak küçük bir geminin Kaptan Paşa'nın özel kullanımı için tersanede hazırlanmakta olduğuna dikkat çekilmiştir.¹⁰

Sinop'ta iken Hüseyin Bey'in akrabalarından ve şehrin zengin eşrafından olan İbrahim Bey'le görüşmüştür. İbrahim Bey, İngiliz buharlı gemilerinin Karadeniz'e girmesine Rusya'nın engel olup olmadığını sorar. Bu soruya Stevens bu iddianın kaynağını sorarak cevap verir ancak İbrahim cevaplamaktan kaçınır. Fakat Stevens'ın ısrarı üzerine ve başkasıyla paylaşmayacağına dair söz almasından sonra Rus Konsolos Temsilcisi Biaggi Michielle'in ifade ettiğini söyler. Hatta Rus temsilci Çarlık Hükümetinin İngiliz gemilerini Karadeniz'de "şeytanlık" yapacağından korktuğu için engellediğini söylemiştir. Rus Temsilci, İbrahim Bey'e bir zamanlar İngiltere'nin hizmetinde olduğunu, fakat İngiliz idaresinin kendi vicdanının kabul etmeyeceği işler yapmasını talep edince İngiltere'ye hizmet etmekten ayrıldığı söylemiştir. Ayrıca İngilizleri "*entrikacılar ya da karıştırıcılar*" olarak isimlendirmiştir. Bir müddet önce de İbrahim Bey'den Edirne'de yaşayan Kafkasya kökenli Sefer Bey'e mektup yazıp Sinop'a davet etmesini isteyerek Sefer Bey'i İngilizlerin boş vaatlerine inanmamasını, Sinop'a gelmesi halinde kendisini Rusya'ya göndereceğini ve Rusya'da büyük bir adam olmasını sağlayacağını beyan etmiştir. Yine Biaggi Michielle, İbrahim Bey'e Abhazya ile bütün iletişimi engellemesi emredildiği halde İbrahim Bey'in gönderdiği gemileri göz ardı ettiğini ima etmiştir. Bunun sebebini sorduğunda ise İbrahim Bey'in Sinop'ta kendisine sağladığı imkânların

⁹ Aynı belge.

¹⁰ Aynı belge.

etkisi olduğu anlaşılmaktadır.¹¹ Bu bilgilerden Sinop'ta esas işleri çekip çevirenin Hüseyin Bey değil de akrabası İbrahim Bey olduğunu anlamak mümkündür.

Stevens'in verdiği bilgiye göre Hüseyin Bey'in akrabaları Sinop'ta Rus Konsolosluk Temsilcisi ile çok sıkı ilişkilere sahiptir. Dolayısı ile kuvvetle muhtemel İstanbul'daki Rus Büyükelçine ulaşılmış, onun ricası ile Hüseyin Bey'in Sinop'a tekrar atanması sağlanmıştır. Tabii bu durum Sinop ölçeğinde Rus etkisinin artması demektir ki İngiltere için halktan ziyade esas önemli olan bu gelişmedir. Stevens durumu yerinde incelemek için Sinop'a bir ziyaret plânladığını belirterek daha geniş malumat elde edeceğini beyan eder.¹²

Konsolos Stevens'in, gemiyle ulaştığı Sinop'ta uzun sayılabilecek bu ziyaret sırasında elde ettiği gözlem ve bilgileri ilginçtir. İlk gözlemi Rus Konsolosunun faaliyetleri üzerinedir. Rus Temsilcinin Sinop eşrafını ve ahalisini İngiltere aleyhine yönlendirmekle meşgul olduğunu, özellikle İngiliz devlet adamlarını ve devletini her fırsatta tahkir etmekte olduğunu bildirir. Temsilcinin kendi üst makamları ile de aynı dilde konuştuğunu düşünen Stevens, eğer Rus Konsolos frenlenmezse “korkarım İngiltere ve İngilizler aleyhine çok olumsuz kanaatleri ve Rusya ve Ruslar için ise abartılmış güç sahibi olduklarına dair bir kanaati yerleştirmeyi başaracaktır” diyerek Rus Temsilcinin etkisinin acilen kırılması gerektiğine dikkat çeker.¹³ Bunu yapabilmek için ise Sinop'ta İngiliz menfaatlerini gözetmekle görevlendirildiğini bildiren bir Fermana ihtiyacı olduğunu, bu fermanın ivedilikle sağlanmasını talep eder. Verilecek bu fermanla Sinop'taki mahalli idareciler üzerinde etkisinin daha fazla olacağını ve Rus temsilciyi dengelemek için imkânının genişleyeceğini belirtir. Bu ferman aynı zamanda Sinop'a uğrayan gemiler sık sık yardım talep ettiği için kendisinin birkaç günlük kalışlarında bu talepleri mahalli makamlar nezdinde iletmek ve yerine getirmek için yetkili olduğunu göstermek için de faydalı olacaktır.

Talep ettiği fermanın alınıp alınmadığına dair bir bilgi olmamakla beraber Konsolos Stevens'in Sinop'a ziyaretlerini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Kasım ayında yaptığı bir ziyaret sırasında Muhassıl Hüseyin Bey'in göreve başladığından bu yana icraatından halkın bir hayli memnuniyetsiz olduğunu rapor etmiştir.¹⁴ Gülhane Hatt-ı Hümayun'un getirdiği yeni düzenin yavaş

¹¹ Aynı belge.

¹² PRO: FO 336/1/E 1831, British Consulate, Samsun, 1837-1842, 9.2.1842, No: 6, Samsun'dan Konsolos Yardımcısı Stevens'tan İstanbul'da Büyükelçi Stratford'a.

¹³ PRO: FO 336/1/E 1831, British Consulate, Samsun, 1837-1842, 22.2.1842, No: 9, Samsun'dan Konsolos Yardımcısı Stevens'tan İstanbul'da Büyükelçi Stratford'a. Stevens Samsun'a 20 Şubat'ta döndüğünü belirttiği için Sinop'ta 14-19 Şubat tarihleri arasında bulunmuş olmalıdır. Bu arada Sinop-Samsun arası buharlı gemiyle 8 saatlik yoldur.

¹⁴ PRO: FO 336/1/E 1831, British Consulate, Samsun, 1837-1842, 23.11.1842, No: 49, Samsun'dan Konsolos Yardımcısı Stevens'tan İstanbul'da Büyükelçi Stratford'a.

yavaş yürürlükten kaldırıldığını ve Osmanlı Devletini fakirleştiren eski kötü düzene döndüğünü değerlendirmektedir. Ancak İstanbul'da Hüseyin Bey'in hamisi olan defterdarın (İzzet Mehmet Paşa) istifası Hüseyin Bey'in de azledilmesi umutlarını doğurduğunu bildirmektedir. Bu ihtimali ortadan kaldırmak için Hüseyin Bey, Sancak'taki bütün ağaları, eşrafi ve kanaat önderlerini toplayarak kendisinden memnun olduklarını gösteren bir dilekçeye mühürlerini basmaya zorlamıştır. Dilekçede sadece Hüseyin Bey'den memnuniyetlerini değil aynı zamanda onun Sinop'ta muhassıl olarak devam etmesini sağlamak için Allah'a dua ettiklerini belirten ifadelere de yer verilmiştir. Bu dilekçeyi aldıktan birkaç gün sonra aynı gurubu tekrar huzuruna toplayarak ilk zamanında sancakta yaptığı masrafların çok ağır olduğunu, azledilmesinden dolayı bu masrafı ahaliden vergi yoluyla toplayamadığını ama şimdi masrafın karşılığı olan parayı talep ettiğini söyler. Talebinin karşılanması için şehir halkı hariç sancaktaki her haneyi 60 kuruş vergi verme zorunluluğu getirir. Ağaları bu parayı belli bir zaman diliminde toplamakla sorumlu tutar. Bu talep karşısında halk öfkeli, daha önce İstanbul tarafından onaylanmış vergileri bile ödemeyi reddettikleri için Hüseyin Bey'in emrine olumlu karşılık vermeleri Stevens'a göre ihtimal dışıdır. Hatta onun Sinop'a tekrar atanması için katkı sağlayan akrabaları bile Hüseyin Bey'in uygulamalarını yüksek sesle eleştirmektedir.¹⁵

Sinop Limanı'nda da usulsüzlüklerin söz konusu olduğu Stevens tarafından bildirilmektedir. Eğer limanda bir Türk gemisi varsa, Avusturya Buharlılarına Türklerin binmesine müsaade edilmiyordu. Hüseyin Bey, İstanbul'dan gelen emirler böyle diyerek bizzat kendisi Avusturya gemilerine binişi engelliyordu. Aslında Samsun'da da benzer bir uygulama söz konusudur. Samsun Mutasarrıfı Abdullah Paşa, Avusturya Tuna Şirketinin temsilcilerine Türklerin mallarının gemilerine kabul etmemeleri emrini vermiştir. Buradan Osmanlı Hükümeti'nin talimatıyla mahalli makamların hareket ettiği söylenebilir. Stevens'a göre şüphesiz Avusturya Büyükelçisi İstanbul'da Hükümet nezdinde girişimde bulunup bu keyfiliği düzelterektedir. Aksi takdirde Avusturya gemileri Türk gemileri karşısında geri kalacak ve Türklerin Avrupa ticareti ve gemiciliği üzerinde müdahalelerine bir sınır konulamayacaktır.¹⁶ Bu ifadeden Avrupalıların Türk karasularında taşımacılık yapmada kendilerini ayrıcalık sahibi kabul ettiğini, Türkleri ise kendi sularında ticareti sürdürmede öncelik hakkı olmaması gerektiği gibi Avrupa merkezli bir bakışa sahip olduklarını anlayabiliriz.

Belgelerde Sinop'ta sağlık konusuna da temas edildiğini görmekteyiz. 1838'de Sinop'la birlikte Samsun'da iki karantina kurulmuş ve 1847 tarihli bir

¹⁵ *Aynı belge.* Hafız Paşa'nın kardeşi Hasan Bey'in Sinop'a muhassıl olarak bekleniyordu. Ancak mahalli halk kendisinin ayrılmasına müsaade etmediği için Kafkasya'da kalmıştır.

¹⁶ *Aynı belge.*

belgeye göre hala varlığını korumaktadır.¹⁷ Samsun'da şehrin doğusunda kurulan ve şehirle neredeyse irtibatı kesilmiş olmasına rağmen Sinop'ta karantinanın şehrin merkezine sahile yakın bir yere kurulduğu anlaşılmaktadır. Samsun'da karantinada görevli bir İtalyan Doktor, karantinanın ilk iki yılda bir veya iki veba vakasına şahit olduğunu ancak aldıkları önleyici tedbir ve tedavilerle hastalığın Samsun'daki işçiler arasında yayılmasını engellediklerini söyler. Karantina öncesinde her yıl ilkbahar ve yaz döneminde Samsun ve Çarşamba'da vebaya rastlanıldığı ancak son altı-yedi yıldır görülmediğini, aldıkları tedbirlerin bir sonucu olduğunu belirtir. Aynı şey Sinop için de söylenmiştir. Sinop ve Samsun'a veba izi taşıyan hiç bir gemi gelmemiş ya da gemilere karantina uygulanmamış gözükmektedir. Genel olarak bakıldığında bütün Karadeniz kıyısında karantina uygulaması başarılı sonuçlar aldığı raporda yer almıştır. Sadece Erzurum'dan Trabzon'a gelen iki vaka dışında ciddi bir veba teşhisi konulamamıştır.¹⁸

Bir sonraki yıl Sinop limanına demirleyen "Ravque Ariadere" isimli bir İngiliz gemisinin kaptanı olan Richard Geasier'in, gemi limandayken koleredan ölmesi üzerine Sinop, Karantina İdaresi'nin talimatıyla on gün karantinaya tabii tutulmuştur. Bu bilgiyi alınca kendi görev bölgesinde olduğu için Sinop'a giderek durumu yerinde incelemek isteyen Konsolos Vekili Stevens, Trabzon'dan gelen bir buharlı ile 1 Mayıs'ta hareket eder. Bu arada karantinadaki gemi personeline faydası olabilecek bazı malzemeyi de yanına alır ancak Sinop'a ulaştığında geminin Trabzon'a hareket ettiğini öğrenir. Tayfa başı William Shampton'un bütün sorumluluğu üzerine aldığını beyan eden bir belgeyi imzalamış ve karantina idaresine sunmuştur.¹⁹

Sonuç olarak, 1838 Ticaret Sözleşmesi ve 1839 Tanzimat Fermanı sonrası taşradaki gelişme(me)leri İngiltere'nin büyük bir dikkatle takip ettiğini anlıyoruz.²⁰ Gerek kendi vatandaşlarının ticari menfaatlerini gerekse de İngiltere'nin genel menfaatlerine aykırı gelişmeleri yerinde tespit ederek İstanbul'daki büyükelçisi ve konsolosları aracılığı ile lehine çevirmeye çalışmıştır. Sinop, Samsun Amasya ve Ordu, Samsun'daki İngiliz konsolosluk temsilcisinin sorumluluk alanında olduğu için Orta Karadeniz Bölgesinin idari, siyasi, eko-

¹⁷ PRO: FO 336/3/E 1831, British Consulate, Samsun, 1841-1848, 09.02.1847, No:4.

¹⁸ Aynı belge.

¹⁹ PRO: FO 336/3/E 1831, 05.05.1848, No: 9, Samsun'dan Konsolos Yardımcısı Stevens'tan İstanbul'da Büyükelçiye.

²⁰ Aynı dönem Samsun ve Amasya'ya dair İngiliz Konsolosun değerlendirmeleri için bakınız: *İngiliz Konsolosluk Raporlarına Göre 1841 Yılında Samsun ve Çevresinde Ticaret, Geçmişten Geleceğe Samsun I. Kitap*, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun 2006., *İngiliz Konsolosluk Raporlarına Göre Amasya ve Çevresinde Ticaret (1840-1841) I. Amasya Araştırmaları, I. Kitap*, Amasya Valiliği, 2007.

nomik ve sosyal yapısı hakkında zengin bilgiler içermesi adına konsolosluğun belgeleri paha biçilmezdir. Buharlı gemilerin bölgeye gelmesi ile tarihi ve ticari ağırlığını Samsun'a kaptıracak olan Sinop'taki gelişmeler, bu değişimin etkilerini göstermektedir.

KAYNAKLAR

1-Arşiv Kaynakları

PRO: FO 336/1/E 1831, British Consulate, Samsun, 1837-1842, 25.07.1841, No: 6, Samsun, Konsolos Yardımcısı R. W. Stevens'tan İstanbul'da Büyükelçi Stratford Canning'e.

PRO: FO 336/1/E 1831, British Consulate, Samsun, 1837-1842, 22.2.1842, R. W. Stevens'tan İstanbul'da Büyükelçi Stratford'a.

PRO: FO 336/1/E 1831, British Consulate, Samsun, 1837-1842, 22.2.1842, R. W. Stevens'tan İstanbul'da Büyükelçi Stratford'a

PRO: FO 336/1/E 1831, British Consulate, Samsun, 1837-1842, 9.2.1842, No: 6, Samsun'dan Konsolos Yardımcısı Stevens'tan İstanbul'da Büyükelçi Stratford'a.

PRO: FO 336/1/E 1831, British Consulate, Samsun, 1837-1842, 22.2.1842, No: 9, Samsun'dan Konsolos Yardımcısı Stevens'tan İstanbul'da Büyükelçi Stratford'a. Stevens Samsun'a 20 Şubat'ta döndüğünü belirttiği için Sinop'ta 14-19 Şubat tarihleri arasında bulunmuş olmalıdır. Bu arada Sinop-Samsun arası buharlı gemiyle 8 saatlik yoldur.

PRO: FO 336/1/E 1831, British Consulate, Samsun, 1837-1842, 23.11.1842, No: 49, Samsun'dan Konsolos Yardımcısı Stevens'tan İstanbul'da Büyükelçi Stratford'a.

PRO: FO 336/3/E 1831, British Consulate, Samsun, 1841-1848, 09.02.1847, No:4.

PRO: FO 336/3/E 1831, 05.05.1848, No: 9, Samsun'dan Konsolos Yardımcısı Stevens'tan İstanbul'da Büyükelçiye.

2-Kitap ve Makaleler

ÜNAL, M. Ali, *Osmanlı Devrinde Sinop*, Fakülte Kitapevi, Isparta 2008;

GÜLER, İbrahim, *XVIII. Yüzyılın İlk yarısında Sinop-İdari Taksimat ve Ekonomik Tarihi, Basılmamış Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1986.

İngiliz Konsolosluk Raporlarına Göre 1841 Yılında Samsun ve Çevresinde Ticaret, Geçmişten Geleceğe Samsun I. Kitap, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun 2006.,

İngiliz Konsolosluk Raporlarına Göre Amasya ve Çevresinde Ticaret (1840-1841) I. Amasya Araştırmaları, I. Kitap, Amasya Valiliği, 2007.

intention of his recall. - The latter Sheriff of Athens is in full fire at Lucie. - Pasha Bey tells me that in the movement he had a great difficulty to make the people understand its advantages, but that by perseverance and by acting up to the spirit of that edict, he succeeded; and it is now looked upon both by Turks and Christians as inspiring great benefit in the country; he remarked, however, that few of the Mussulmans had as yet done so in other parts of Turkey, because they did not act with sincerity and perseverance. - There have been no very recent arrivals from Bessarabia, but had occasionally some to place to the advantage of Sinope when they know the circumstance will escape the vigilance of the Consul. On a former visit, two years ago, I remarked the great number of brigandians who thronged the streets of Sinope, but this time I do not think I saw more than half a dozen. - They had either returned to their own country or had removed to places out of the Consul's reach. - As three dozen built here has usually been sent to Smyrna to be shipped and fitted out, and there is now no other Man of War in the straits. - A Projecting in the barbour-landing timber for Government account. - Number of any dimensions can be found in the neighbourhood of Sinope, but none can be filled by private individuals unless furnished with a Persian permission, it.

Shamsoon August 15th 1841.

(signed) R. W. Stearns

Vice Consul

a pension of £500 a year. - Merchandizing is expanded throughout the whole of these districts by the presence of the grain crops. - Bread can with difficulty be procured, and an array of two villages, though wheat is sown, it could not be obtained at any price. - The demand and variety of Prongs has caused the closing of all the post houses in the Pashalik of Sivas. - The number being quite inadequate to the wants for that purpose become consequently expensive, and much delay occurs as well as he can, assisted by the Mussulmans, and instead of the usual charge of one piastre per hour for each horse, I paid at some places two and a half and at others three piastres.

I have the honor to be Sir
(signed) R. W. Stearns

Report of a trip to Sinope 25 July 1841.

Having that some attempt to create disturbances had recently been made at Sinope, I proceeded thither to ascertain the particulars. - I found that Mustafa Bey the Bey who had governed the place for upwards of two years had been recalled, and that although Mustafa Bey a former Governor, had been supposed to succeed here, but had not yet arrived from a country where he had been living in exile. - His presence having his administration and conduct himself so unpopular by his cruelty and extortion, that no sooner was his re-appointment known, than a petition was got up praying the Government to